

Γ'. ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Αί θεωρίαι τοῦ ἐντὸς τοῦ κοσμικοῦ Γίγνεσθαι δημιουργουμένου Θεοῦ δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀναχθῶν εἰς ἓν αἷτιον. Ὡς ἐνότης κατευθύνσεως, ὑπῆρξαν μία τῶν προσπαθειῶν τοῦ πνεύματος νὰ ἐξημερεύσῃ τὴν Ὑπερβατικότητα ἐξ ἐκείνων τῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρίας του, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν ἱστορίαν του ὑπετίμησεν. Ἡ <παρμενίδειος> κυριαρχία εἰς τὴν Θεολογίαν ὄφειλε νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν της εἰς τὴν <ἡρακλείτειον>, ἡ τοπικὴ ἀντίληψις νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τῆς χρονικῆς, τὴν στατικότητα νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸ γίγνεσθαι οὕτως, ὥστε ἡ ὁλότης τῆς ἐμπειρίας ἀντιπροσωπευθῆ μετὰ τὴν σειράν της εἰς τὸν Θεόν.

Ἐκτὸς τοῦ νόμου τῆς ἱστορικῆς διαδοχῆς, ὡς συγκεκριμένοι παράγοντες, οἱ ὁποῖοι ἐξώθησαν εἰς τὴν ἀντίληψιν ἐνὸς δυναμικοῦ Θεοῦ, ὄφειλον νὰ ἐκκληφθῶν αἰ συνέπειαι, εἰς τὰς ὁποίας ὡδήγουν αἱ ὑπάρχουσαι θεολογικαὶ θεωρίαι, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς λογικὰς ἀκολουθίας τῆς νεωτέρας Ἀστρονομίας καὶ Φυσικῆς. Τὸ δυναμικὸν εἶδωλον τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐξῆς, ἐμφανίζεται γενικῶς ὡς ἀναλογικὸν συμπέρασμα τῆς Φυσικῆς Θεολογίας, ὡς κόπωσις τῆς μεθόδου τῶν Ἀποφάσεων, ὡς ὑπερθεματισμὸς τοῦ Μυστικισμοῦ καὶ ὡς ἐπακολούθημα τῶν ἀπόψεων τῆς νεωτέρας <δευτέρας Φιλοσοφίας>.

I. ΑΝΑΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ

Διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἀναγωγῆς *via eminentiae* τῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος εἰς τὸν Θεόν, ἡ Φυσικὴ Θεολογία δὲν ἠδυνήθη τελικῶς ν' ἀποφύγῃ καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἰδιοτήτων ἐκείνων, τὰς ὁποίας ἡ ἰδία ἀρχικῶς εἶχε θεωρήσει ὡς ἀτελείας τοῦ ὄντος. Οὕτω, ὑποστηρίζουσα, ὅτι «τὸ Ἄνω εἶναι ὅπως τὸ Κάτω, τοῦ χονδροειδοῦς μόνον καὶ τῆς δυσμορφίας καὶ ἄλλων τυχαίων ἀποκλειομένων»³⁰⁰, ἔπρεπε νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὴν ἐνστασιν, ἡ ὁποία ἤλεγχε τὸ κριτήριον τελειότητος καὶ ἀτελείας, ἐφ' ὅσον, κατὰ τὴν γενικὴν της ἀρχήν, ἀμφότεραι ὄφειλον νὰ εἶναι ἀπεικάσματα τοῦ γενεσιουργοῦ των λόγου. Ὅθεν, διὰ τοῦ ἰδίου ἐκπροσώπου ἡ ἀναλογικὴ Θεολογία ἠναγκάσθη νὰ πρεσβεύσῃ, ὅτι «ὁ Θεὸς ἔχει εἰς ὕψιστον βαθμὸν πᾶν, ὅ, τι ὑπάρχει εἰς τὰ δημιουργήματα, ἔχει ἐντὸς του ἐνεργητικότητα καὶ παθητικότητα... σωματικὰς καὶ μὴ σωματικὰς ἰδιότητας»³⁰⁰. Ἐφ' ὅσον «ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὡς γενικὴ ὁ εἶναι ἡ τελεία ὁμοιότης πάντων, κατ' ἀναφορὰν πρὸς πᾶν, ἔται εἰς τὰ πράγματα»³⁰⁰ καὶ ὁ Θεὸς εἶναι «ἐνέργεια καὶ πάθος καὶ πᾶν, ὅ, τι εἰς πᾶν δημιούργημα καὶ περὶ πᾶν δημιούργημα ὑφ' οἵασδήποτε διανοίας εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῆ»³⁰¹, ὀφείλει νὰ ἐγκλείῃ τὴν κίνησιν,

διότι αὕτη ἀποτελεῖ τὴν «δυναμικὴν ιδιότητα τοῦ ὄντος»³⁹² καὶ «προηγείται τῆς ἀκινήσιας»³⁹³ καί, πλὴν ταύτης, πᾶν εἶδος ἐνεργητικότητος: «οὐχὶ μόνον τὰς ἐνεργητικότητας πολλῶν προσωπικοτήτων, ἀλλ' ὡσαύτως τὰς ἐνεργητικότητας τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν δένδρων καὶ τοῦ ἄνθρακος καὶ πολλὰς ἄλλας τοῦ οὐρανοῦ χοροῦ καὶ τῆς προμηθείας τῆς γῆς»³⁹⁴ καί, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνον εἶναι, ἀλλὰ Ζωή, «πᾶσα ἕμως ζωὴ ἔχει ἐν πεπωμένον καὶ εἶναι ὑποτελής εἰς τὸ πάθος καὶ εἰς τὸ γίνεσθαι»³⁹⁵, ὁ Θεὸς εἶναι «ἐν αἰῶτιον γίνεσθαι»³⁹⁶ περαιτέρω δέ, ἐφ' ὅσον «πᾶν Θεῖον εἶναι ἀνθρώπινον καὶ πᾶν ἀνθρώπινον Θεῖον»³⁹⁷ καὶ «ἡ ἀληθῆς αὐτογνωσία τὸ κλειδί πάσης Θεογνωσίας»³⁹⁸, πρέπει ὁ Θεὸς νὰ εἶναι ὅμοιος τοῦ ἀνθρώπου, ὡς πρὸς τὰ ὄρια καὶ τὸν ἐσωτερικὸν διχασμόν, «ἐν ὃν ἐν συγκρούσει πρὸς τὸ ἄγνωστον καὶ τὸ ἄπειρον καὶ τὰς δυνάμεις τοῦ θανάτου»³⁹⁹.

Οὕτω, ἡ Φυσικὴ Θεολογία παρέστησε τελικῶς εἰς τὸν Θεὸν τόσον τὰς ἐκάστοτε ὡς τελειότητας θεωρουμένας ιδιότητας τοῦ κόσμου, ὅσον καὶ ὅ,τι ἐν συνειδήσει ἐκφράζει τὴν τραγικότητα τοῦ πεπερασμένου, εἴτε θεωρεῖται αὕτη ὡς «ἐκκρῆσις τῆς τελειότητος τῆς Θείας Ζωῆς»⁴⁰⁰, εἴτε ὡς χαρακτὴρ τῆς πλασματικῆς ἀτελείας καὶ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς θεολογίας τοῦ πέρατος καὶ τῆς ἀντινομίας, ἀποτελέσασα τὴν ἀρχὴν καὶ προϋπόθεσιν τῆς θεωρίας τοῦ συμβατικοῦ, διεσπασμένου καὶ ἐντὸς τοῦ κοσμικοῦ γίνεσθαι συνεξελισσομένου Θεοῦ. *

* Ἐκτὸς τῆς συμβολῆς τῆς Καταφατικῆς Θεολογίας ὡς οὐστήματος, τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ τοῦ ὁποίου ἐμέλλε ν' ἀναπτυχθῆ ὁ πεπερασμένος Θεός, ἐκαλλιεργήθη ὑπὸ τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ μεταγενεστέρου Σχολαστικισμοῦ. Ἡ διανοητικὴ διαπραγματεύσις τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῆς Σχολαστικῆς νοησιαρχίας, διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Στωϊκῶν καὶ τοῦ Ἀύγουστινοῦ μέχρι σήμερον καταβαλλομένης προσπαθείας περιορισμοῦ τῶν δυνατοτήτων τοῦ Θεοῦ, ὑποκειμένου εἰς τὸν κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα, τὴν δυνατότητα, ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἐπικύρωσις τοῦ συμβατικοῦ Θεοῦ. Τὴν σημασίαν τοῦ Σχολαστικισμοῦ διὰ τὴν οὐστηματικὴν «Φιλοσοφίαν τοῦ δημιουργουμένου Θεοῦ» δεικνύουν τὰ ἀκόλουθα παραδείγματα: «Χρῆσιμος ἐν τοῖς περὶ μαντικοῖς λέγει μὴ δύ(νασθαι) τὸν Θεὸν εἰ(δέναι πάντα)⁴⁰¹. Δὲν δύνασαι ἄκων νὰ ἐξαναγκασθῆς εἰς τὴν διάπραξιν μιᾶς πράξεως, διότι ἡ θέλησίς Σου δὲν εἶναι μεγαλυτέρα τῆς δυνάμεώς Σου⁴⁰². Ἐάν ὁ Θεὸς γνωρίζῃ τί εἶναι, δὲν ὀρίζεται ἑαυτόν; Ὅθεν, δὲν εἶναι γενικῶς, ἀλλ' ἐν μέρει ἄπειρος... ἐάν δύναται νὰ περιορισθῆ ὑφ' ἑαυτοῦ. Ἐάν ὁμοῦς ὁ Θεὸς δὲν περιορίζεται ἢ δὲν δύναται νὰ περιορισθῆ, ποῖος θὰ ἠδύνατο ν' ἀρνηθῆ, ὅτι δὲν περιορίζεται ὑπὸ τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς ἀδυναμίας; ⁴⁰³. Τὸ πᾶν ἴσταται ἀμέσως εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, πλὴν τῆς δυνάμεώς του, τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θελήσεώς του, ἐκτός, <χωρὶς ἄλλο>, αὐτῆς τῆς θελήσεώς του⁴⁰⁴. Δύναται ὁ Θεὸς νὰ κάνῃ τὸ παρελθὸν νὰ μὴ ἔχῃ συμβῆ; ⁴⁰⁵. Δύναται ὁ Θεὸς νὰ ἐκλέξῃ, ἐάν ἡ φύσις του ὀφείλῃ νὰ εἶναι ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ χρόνου;... Δύναται νὰ κατασκευάσῃ ἐν κυκλικόν τρίγωνον, ἐν δύο, τὸ ὁποῖον πολλαπλασιάζεται ἐπὶ δύο, νὰ παραγάγῃ ἕξ, ἓνα χρόνον πρὸ τῆς ὑπάρξεώς

II. Η ΚΟΠΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΚΟΣΜΙΑΣ

Ἡ Ἀποφατικὴ Θεολογία ἠθέλησε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κοσμικοποίησιν τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῆς Φυσικῆς Θεολογίας παριστώσα τὸν Θεὸν ὡς ἀπολύτως ὑπερβατικόν. Κύριος σκοπὸς τῆς ὑπῆρξεν ἡ ἀντικατάστασις τῆς παραστάσεως τοῦ Θεοῦ, θεωρουμένου ὡς *rei infinitae-entis illimitissimi*, διὰ τῆς παραστάσεώς του ὡς *qualitatis occultae-dei incogniti*. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀτελευτήτου συσσωρεύσεως τῶν ἀρνήσεων τῆς ἀποφατικῆς μεθόδου ὑπῆρξε τελικῶς ἡ κόπωσις τῆς σκέψεως, ἡ ὁποία ἠθέλησε διὰ τῶν ἀρνητικῶν κατηγορημάτων τῆς νὰ συλλάβῃ τὴν ἔννοιαν τῆς Ὑπερβατικότητος ἀλλὰ τῆς διέφυγεν ἐν τέλει τὸ νόημα τῶν ἀποφατικῶν τῆς ἐκφράσεων. Ὅτε ἡ ἀδυναμία τῆς γνώσεως ἐγένε συνειδητή, οἱ θεολόγοι τοῦ Ἀγνωστικισμοῦ ἀνῆρσαν τὴν ἀποφατικὴν ἀρχὴν ὡς ἄπορον καί, ἐν ἀντιθέσει πάντοτε πρὸς τὴν Καταφατικὴν Θεολογίαν, ἠθέλησαν νὰ εὔρουν τρίτην μέθοδον γνώσεως τοῦ ἀγνώστου Θεοῦ.

Εἰς τὴν ιδέαν ἐνὸς ἀπολύτως ἀντιθέτου πρὸς τὸν κόσμον Θεοῦ ὑπερέτησαν εἰς μίαν περίοδον τῆς σκέψεώς των ἢ καὶ συγχρόνως πρὸς τὴν θεογονικὴν διδασκαλίαν των ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀξιόλογοι ἐκπρόσωποι τῆς δυναμικῆς Θεολογίας, ἀπὸ τοῦ Io. Eriugena μέχρι τοῦ Hermann Schwarz. Οὕτω, ἐνῶ ἡ «*Divisio naturae*», ὡς σύνολον, εἶναι τὸ πρῶτον ἔπος τοῦ «*μαινόμενου Θεοῦ*», τὰς ἐπὶ μέρους περιγραφάς τῆς διανθίζουσαν ἀποφατικαὶ ἐκφράσεις πρῶτου βαθμοῦ : «*Ὁ Θεὸς καθ' ἑαυτὸν, πέραν παντὸς δημιουργήματος (ῶν), ὑπὸ οὐδεμιᾶς διανοίας συλλαμβάνεται*^{409α}. Ἡ ὑψίστη ἀξία καὶ τὸ ὑψιστον ἀξίωμα πάντων, ὁ Θεός, δὲν ἐπιδέχεται ἐνέργειαν καὶ πάθος^{409β}. Ὁ Θεός... εἶναι ὑπερφυσικὸς καὶ ὑπερούσιος καὶ ὑπὲρ πᾶν, ὅ,τι εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ καὶ νὰ μὴ νοηθῇ^{409γ}. Περὶ τοῦ ἀνεκφράστου τίς καὶ τί δύναται νὰ εἴπῃ, τοῦ ὁποίου οὔτε κύριον ὄνομα, οὔτε λόγος, οὔτε φωνὴ κυριολεκτικὴ, οὔτε ὑπάρχει, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ εὔρεθῇ»^{409δ}. Ὁ ἠφαιστειώδης καὶ λιμοκτονῶν Θεὸς τοῦ Jakob Böhme χαρακτηρίζεται αἴφνης ἀδιανόητος⁴¹⁰, ἀκατάληπτος θέλησις⁴¹¹, οὔτε αὐτὸ οὔτε ἐκεῖνο, οὔτε ὑψηλὸς οὔτε βαθύς»⁴¹², ἡ δὲ παραστατικωτέρα περιγραφή τῆς θεογονίας, τὸ ἔργον τοῦ «*Mysterium magnum*», δηλοῖ τελικῶς «*οὐδέν, πλὴν τῆς κρυπτότητος τῆς Θεότητος*»⁴¹³. Εἰς στιγμὰς ἐνθουσιαστικῆς εὐπειθείας πρὸς τὴν νεοπλατωνικὴν παράδοσιν, ὁ κοχλάζων Θεὸς τοῦ M. Eckhart γίνεται «*ἀπόκρυφος*»^{414α}, ὀνομάζεται «*τὸ ἀδιανοητότατον*»^{414β}

του; Πασίφανῶς οὐχί!⁴⁰⁸. Ὁ Θεὸς-Δημιουργὸς εἶναι παντοδύναμος κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ ὄν, τὸν δημιουργηθέντα κόσμον· δὲν ἰσχύει ὅμως ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος, τῆς ἀδημιουργήτου ἐλευθερίας⁴⁰⁷. Ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι Θεός, δὲν δύναται νὰ γνωρίζῃ τὸ Μηδέν, ἐὰν βεβαίως τὸ «*Ἀπόλυτον*» ἀποκλείῃ ἑαυτοῦ πᾶσαν οὐδένεϊαν»⁴⁰⁸.

(das unbegriffenlichste) καὶ διαχωρίζεται τοῦ δημιουργηθέντος κόσμου «ὅπως τὸ σκότος ἐκ τοῦ φωτός καὶ τὸ μηδὲν ἐκ τοῦ εἶναι» ⁴¹⁵, ἐνῶ εἰς τὸν σωματικὸν Θεὸν τοῦ F. C. Oetinger «οὐδὲν ἀνάλογον τῶν πλασμάτων ὑπάρχει» ⁴¹⁶. Ὁ συστελλόμενος καὶ διαστελλόμενος Θεὸς τοῦ Schelling ὑπῆρξε παραλλήλως «ἀσύλληπτος, ἀκατανόητος καὶ ἀόριστος, εἰς οὐδὲν συγκεκριμένον ὄριον εἰσχωρῶν» ^{417α}, ἐν Μηδέν ^{417β}, πλήρως ἀνεξάρτητος τόπου καὶ χρόνου» ⁴¹⁸ καὶ τόσον «ὑπερκείμενος παντὸς ἀνθρώπινου», ὥστε «πᾶσα ἀναφορὰ ἀνθρώπινων διανοητικῶν ὄρων εἰς τὸν Θεὸν εἶναι ἀπαράδεκτος καὶ μωρὰ» ⁴¹⁹. Ἡ ἐντὸς τῆς κοσμικῆς πορείας καὶ τῆς Ἱστορίας πραγματοποιημένη «Deitas» τοῦ M. Scheler διῆλθε περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν «τὸ σύνολον τῶν κατηγοριῶν τῆς κοσμικῆς μας σκέψεως καὶ τοῦ συνενήκοντος κοσμικοῦ εἶναι (αἱ κατηγορίαι τοῦ ἐξωτερικοῦ ὡς καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου)» ἦσαν «ἐμφανῶς ἀνεπαρκεῖς πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας» ^{420α} τῆς καὶ μόνον ἡ ἐνσυνείδητος ἄγνοια θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀληθῆς γνῶσις, ἐφ' ὅσον ἡ Θεότης «δὲν ἀντανακλᾷ ἐντὸς τοῦ οὐσιώδους χαρακτῆρος αὐτοῦ τοῦ κόσμου» ^{420β}. Ἔλος, ὁ υἱὸς τῆς ψυχῆς Θεὸς τοῦ H. Schwarz «κατ' οὐδένα τρόπον ἐπιτρέπει νὰ περιγράφηται δι' ἰδιοτήτων τῆς ὑπάρξεως» ⁴²¹ καὶ εἶναι κατ' οὐσίαν σιωπῆ ἐναντι παντὸς λόγου καὶ ὀρισμοῦ» ^{422α}, παραλλήλως ὅμως δὲν εἶναι ὑπερβατικός, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς ὑπερθέσεως τοῦ πραγματικοῦ, ἀλλὰ δύναται νὰ δημιουργηθῆ ἐντὸς τῆς πραγματικότητος ὡς «ὑπερπραγματικότης». «Νὰ σκεπτώμεθα τὸν Θεὸν ὑπερβατικόν, σημαίνει νὰ τὸν σκεπτώμεθα πάντοτε ὅμοιον πρὸς τὰ πράγματα, ἤτοι ἐν πρᾶγμα μὲ ὑψιστον καθορισμόν, res infinita. Ἐὰν ὑπαρξίς εἶναι τὸ εἶναι τῶν πραγμάτων, ὁ Θεὸς δὲν ὑπάρχει. Ἐὰν τὰ πράγματα ἔχουν ὀρισμούς, αὐτὸς δὲν ἔχει. Ἐὰν ὅμως ἐδημιουργεῖτο ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὴν ὑπαρξιν, δὲν θὰ ἐγένετο βεβαίως ὑπερθετικὸν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μία ἐντελῶς νέα <οὐσιότης>, ἡ ὁποία θὰ ἀνήρει καὶ θὰ ὑπερέβαλλε πᾶσαν πραγματικότητα» ^{422β}.

Οὕτω, ὁ Hermann Schwarz, ἀναπτύξας τὴν θεωρίαν περὶ ἀνυπάρκτου καὶ ὑπὸ τῆς ψυχῆς ὡς αὐτοδυνάμου ὄντότητος γεννωμένου Θεοῦ, συνεδύασε τὴν ἀποφατικὴν μέθοδον πρὸς τὸ Γίγνεσθαι, τὴν Ἀκοσμίαν πρὸς τὴν δημιουργίαν μιᾶς <ἐντελῶς νέας> ψυχικῆς ποιότητος, ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ εἶναι ἀπολύτως διάφορος τοῦ κόσμου καὶ τῆς θεομήτορος ψυχῆς, χαρακτηρίσας περισσότερον παντὸς ἄλλου τὴν «Φιλοσοφίαν τοῦ δημιουργουμένου Θεοῦ» ὡς ἀντίδροσιν πρὸς τὸν ἀνεδαφικὸν χαρακτῆρα τῆς Ἀποφατικῆς Θεολογίας, θεωρουμένης ὡς μεθόδου καθορισμοῦ τοῦ Θεοῦ.

III. ΘΕΩΣΙΣ ΚΑΙ ΘΕΟΓΟΝΙΑ

Ἡ «Φιλοσοφία τοῦ Ἀνυπάρκτου» οὐχὶ μόνον ἠσθάνθη ἄμεσον συγγένειαν πρὸς τὸν Μυστικισμόν, οὐχὶ μόνον ἀφιέρωσε τὸ ἥμισυ τῆς διδα-

σκαλίας της εἰς ἀπολογία καὶ ἔπαινον τῶν μυστικιστῶν, οὐχὶ μόνον ἄφησε τὸν βλαστάνοντα Θεὸν νὰ ποτισθῇ ἀφιδόνως ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ μυστικιστικοῦ ρεύματος, ἀλλ' εἶναι μυστηριακὴ τέχνη. Εἰς τὴν θεουργὸν διδασκαλίαν της *omnia abeunt in mysterium*. Ἡ φιλοσοφία αὐτή, βαδίζουσα «ἐπὶ τῶν ὁδῶν τοῦ Μυστικισμοῦ»⁴²³, αὐταποκαλουμένη «μυστικισμὸς καταφάσκων τὴν ζωὴν»⁴²⁴, ἀνοικοδομήσασα «τὴν διδασκαλίαν τοῦ γερμανικοῦ Μυστικισμοῦ»⁴²⁵, τελικῶς ὑπερεθεμάτισε τὴν μυστικὴν πίστιν. Ἐνῶ ἡ οὐσία τοῦ Μυστικισμοῦ ἔγκειται εἰς τὴν ἄρσιν τῆς ἑτερότητας, τὴν διαπίστωσιν τῆς ταυτότητος καὶ τὴν ἔνωσιν πρὸς τὸν Θεόν, κατάληξις τῆς «Φιλοσοφίας τοῦ Ἀνυπάρκτου» ὑπῆρξεν ἡ ἀντικατάστασις τῆς ἑτερότητας διὰ μιᾶς «μηδενικῆς καταστάσεως», τῆς ταυτότητος διὰ τῆς μοναδικότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐνώσεως διὰ τῆς ἐκ τοῦ «μὴ ὄντος» γεννήσεως τοῦ Θεοῦ ἐντὸς τῆς ψυχῆς. Ὁ ἐνθεὸς Μυστικισμὸς μετεβλήθη εἰς Θεογονίαν, ἡ Θεώσις κατέστη Θεουργία. Τὸν Μυστικισμὸν, τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ ὁποίου ἐκβιάζει κατ' ἐπανάληψιν νὰ συμφωνήσουν ἐκ τῶν ὑστέρων πρὸς τὰς ἀρχάς της*, μετέτρεψεν ἡ θεογονικὴ Φιλοσοφία εἰς «μαγείαν». Ὅπως δὴ ποτε, ἀμφοτέρω τὰ ρεύματα ἔχουν κοινὴν τὴν πηγὴν, ῥέουν εἰς μέγα μέρος τῆς πορείας των παραλλήλως καὶ ἐνίοτε συγχωνεύονται, ἐκβάλλουν ὅμως ἐν τέλει εἰς διάφορον κατεύθυνσιν.

Ὁ Μυστικισμὸς, ἡ μεσαιωνικὴ *philosophia teutonica*⁴²⁶, ὑπῆρξεν ὁ ἐμπνευστὴς τῆς θεωρίας τοῦ «δημιουργομένου Θεοῦ». Ἡ κρίσις: «Ὁ Μυστικισμὸς δὲν καταφάσκει τὴν ὑπερβατικότητα, ἀλλὰ τὴν συνύπαρξιν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐσωτερικὴν δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ ἐντὸς τοῦ ἀτομικοῦ στήθους εἰς τὸ βίωμα τῆς *unio mystica*»⁴²⁷, ἡ βεβαιότης καὶ διαβεβαίωσις: «Ἡ προσωπικότης μου εἶναι ἐν μέσον διὰ τὴν δημιουργὸν αὐτὴν δύναμιν, διὰ τὸ Θεῖον αὐτὸ ἐντός μου», αὐτὴ ἡ πείθουσα πεποίθησις τοῦ μυστικιστοῦ, ὅτι «ἡ ἐνέργειά του ὀφείλει νὰ εἶναι ἐν μέλος εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ»⁴²⁸, ἐχρησίμευσεν ὡς θεμέλιον τῆς Θεογονίας. Εἰς τὴν βεβαιούσαν ἐρώτησιν τοῦ Io. Scheffler, ὡς πρὸς τὴν δισυπόστατον—δημιουργὸν καὶ δημιουργομένην—φύσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς α, ἔδωσε τὴν ἀπάντησιν ὁ R. M. Rilke: Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ «υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου» β. Ὁ Μ.

* Πρβλ. ἀνωτ. παράθεσιν 290.

α. «Τοῦ Θεοῦ εἶμαι παιδί καὶ γιὸς κι' αὐτὸς εἶναι παιδί μου: Πῶς γίνεται λοιπὸν κι' οἱ δυὸ νὰ εἴμαστε τὸ ἴδιο;»⁴²⁹.

β. «Κι' ἐγὼ-πρέπει ἐγὼ πατέρα νὰ σὲ πῶ; Αὐτὸ θὰ σήμαινε χίλιες φορὲς νὰ σ' ἀποχωριστῶ. Εἶσαι ὁ γιὸς μου. Θὰ σὲ γνωρίσω, ὅπως κανεὶς γνωρίζει τὸ μονάκριβο παιδί του, κι' ὅταν ἀκόμη αὐτὸ μεγάλωσε κι' ἐγέρασε»⁴³⁰.

Eckhart ἔξ ἄλλου, συγγράψας εἰς τὰ κηρύγματά του τὴν <αὐτοβιογραφίαν> τοῦ Θεοῦ*, ὑπῆρξεν ὁ πατήρ τῆς θεωρίας τοῦ ὑπὸ τῆς ψυχῆς γεννωμένου Θεοῦ καὶ παραλλήλως ἡ ὑπέρβασις εἰς τὸν θεογονικὸν ἀθεισμόν. Αἰσκέψεις του : « Ὅτε ἰστάμην εἰς τὴν πρωταιτίαν μου..., ἤθελον ἑαυτὸν καὶ ἐγνώριζον ἑαυτὸν ὡς δημιουργὸν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου καί, ὡς ἐκ τούτου, εἶμαι ὁ ἴδιος ἡ αἰτία μου, συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν μου. Ἡμὴν ἡ αἰτία ἐμοῦ τοῦ ἰδίου καὶ ὅλων τῶν πραγμάτων..., εὐν δὲν ὑπῆρχον ἐγώ, δὲν θὰ ὑπῆρχεν ὁ Θεός. Ὁ ἀνθρώπος, ὁ ὁποῖος ὑψώνεται ὑπεράνω τοῦ χρόνου εἰς τὴν αἰωνιότητα, ἐνεργεῖ μετὰ τοῦ Θεοῦ. Εἶμαι πατήρ καὶ γεννῶ ἐκεῖνον, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου ἐγεννήθη »⁴³¹, ὑπῆρξεν εἰσαγωγή εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀντικειμενικῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς θεωρήσεώς του ὡς πλάσματος τῆς ψυχῆς. Τὰς μυστικιστικὰς πεποιθήσεις : « Ἡ ψυχὴ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ »⁴³² καὶ : « Ὁ Θεὸς βλέπει διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μας ἐπὶ τοῦ Σύμπαντος, εἰς τὸ ὁποῖον διεισδύει· διὰ τῶν ἰδικῶν μας χειρῶν θέτει ἐπ' αὐτοῦ τὰς χειρὰς του· πᾶσαν ἀλήθειάν μας, πᾶσαν πρόθεσίν μας καὶ ἐπιτείνξιν συλλέγει εἰς ἑαυτόν, εἶναι ἡ ἀθάνατος ἀνθρωπίνη μνήμη καὶ ἡ ἀξανομένη ἀνθρωπίνη θέλησις »⁴³³, ἡ « Φιλοσοφία τοῦ Ἐνυπάρχοντος », πνευματικὸν τέκνον τοῦ M. Eckhart, ἐθεώρησε τελικῶς ὡς ἀφελεῖς, διότι προϋπέθετον Θεὸν συνυπάρχοντα καὶ συμβιούντα, δημιουργὸν καὶ συγχρόνως ἐκ τῶν δημιουργημάτων ἐξαρτώμενον. Ὁ Θεὸς δὲν ὑπάρχει ὡς δεδομένον εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ὡς ζητούμενον ἐντὸς τοῦ στήθους α .

Ἡ « Φιλοσοφία τοῦ Ἐνυπάρχοντος », ἀναχωρήσασα ἐκ τοῦ Μυστικισμοῦ καὶ θεωροῦσα ἑαυτὴν μυστικισμόν, ἠρνήθη τελικῶς τὴν ὑπαρξιν Θεοῦ, τοῦ ὁποῖου ὁ ἀνθρώπος ἀπλῶς « σβύνει τὴν δίψαν »⁴³⁴ καὶ ἐπίστευσεν εἰς τὴν « γένεσιν τοῦ Θεοῦ », τῆς ὁποίας « μοναδικὸς τόπος εἶναι τὸ ἀνθρώπινον ἐγώ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη καρδιά »⁴³⁵. Ὁ ἀνθρώπος εἶναι ὁ « μοναδικὸς τόπος, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου τὸ πρωταρχικόν Ὄν οὐχὶ μόνον κατανοεῖ καὶ γνωρίζει ἑαυτό, ἀλλ' ἐπίσης τὸ ὄν, εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀπόφασιν τοῦ ὁποῖου ὁ Θεὸς δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ ἀγιάσῃ τὴν γυμνὴν οὐσίαν του »⁴³⁶ α . Διὰ τῆς ἐντὸς τῆς ψυχῆς θεογονίας, ὁ ἀνθρώπος καθίσταται ἡ αἰτία καὶ ὁ χῶρος τῆς Θείας δημιουργίας, ὁ πυρὴν, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου διαδραματίζε-

* Πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 86 κ.έ.

α. « Στῆς γαλανῆς χαρᾶς βαθειὰ
Ποθούμενη αἰθεροθάλασσα
Μὴ ψάχνης, τὴ χώρα τῆς ψυχῆς σου
Ν' ἀντικρύσης.
Τὰ μάκρη ἐκεῖνα εἶναι ἄδεια.

* Ἀφισε τὸν Θεό, πού χάθηκ' ἐκεῖ πάνω
Ν' ἀναστηθῇ μέσ' τὴν καρδιά σου! »⁴³⁴.

ται «ἡ παγκόσμιος ἐξέλιξις, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Θεότης πραγματοποιεῖ τὴν οὐσίαν της» ⁴⁸⁷β. Οὕτε εἰς τὴν γήινην φύσιν οὕτε εἰς τὸν ἀχανῆ κοσμικὸν χῶρον, ἐν τὸς τοῦ ἀνθρώπου λαμβάνει χώραν τὸ μέγιστον Γίγνεσθαι. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται ὁ Θεὸς τοῦ Θεοῦ. Οὐχὶ πλέον ὁ Μυστικισμός, ἡ θέωσις, ἀλλ' ἡ Μαγεία, ἡ θεουργία, εἶναι ἡ πίστις καὶ ἡ τέχνη τῆς «Φιλοσοφίας τοῦ Ἀνυπάρκτου».

IV. Η ΦΥΣΙΚΗ

Ἀφ' ὅτου ἤρχισεν ἡ Γῆ νὰ θεωρῆται ὑπὸ τῆς Ἀστροφυσικῆς ὡς «κόκκος ἄμμου» ἐντὸς τοῦ Ἀπείρου, ἡ «κρίσις στέγης» ⁴⁸⁸ ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὸν Θεόν. Αἱ «*Revolutions orbium caelestium*» τοῦ N. Kopernigk δὲν συνέτριψαν μόνον μίαν ἀπηρχαιωμένην κοσμολογίαν, ἀλλ' ἐδόνησαν τὰ θεμέλια ἄλλων τῶν θεολογικῶν συστημάτων. Ἡ «Ἐπανάστασις τοῦ Οὐρανοῦ» ὑπῆρξεν ὁ ἰσχυρότερος «σεισμός» τῆς ἱστορίας τῆς Θεολογίας, αἱ μετασεισμικαὶ δονήσεις τοῦ ὁποίου δὲν παρήλθον, ἀλλ' ἐντεινόμεναι ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, φθάνουν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ἐὰν ἡ μικροτέρα διάμετρος τοῦ Γαλαξίου εἶναι 20.000 καὶ ἡ μεγαλυτέρα 100.000 ἔτη φωτὸς καὶ οἱ ἐγγύτεροι γείτονές του ἀπέχουν ἐκ τῆς Γῆς περὶ τὸ 1.000.000 ἔτη φωτὸς καὶ πέραν αὐτῶν ὑπάρχει ἄμετρον πλῆθος ἄλλων, εἰς οἷς ἀστρονόμοι μετροῦν ἐπὶ μιᾶς οὐρανίας κηλίδος 2.77ῶ «ἀντικείμενα», τὸ πλέον ἀπομεμακρυσμένον τῶν ὁποίων εὐρίσκεται 200.000.000 ἔτη φωτὸς μακρὰν τῆς Γῆς καὶ σήμερον ὁμιλοῦν περὶ συνεχῶς ἐπεκτεινομένου μετὰ ταχύτητα φωτὸς Σύμπαντος ⁴⁸⁹ οὕτως, ὥστε νὰ μὴ δύναται πλέον ἡ σκέψις νὰ διακρίνη τὸν regressum in infinitum καὶ τὸ infinitum καθ' αὐτὸ καὶ νὰ θεωρῆ τὸν κόσμον «ἄπειρον», εἶναι φυσικὸν ν' ἀναδυθῆ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ φιλοσοφοῦντος κατοίκου τῆς Γῆς ἡ ἐρώτησις «ποῦ εἶναι ὁ Θεός;». Εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν ἐδόθησαν ὑπὸ τῆς χωροδομικῆς λογικῆς φαινομενικῶς δύο ἀπαντήσεις: α) Ὁ ἄπειρος κόσμος εἶναι ὁ Θεός, β) Ὁ ἄπειρος κόσμος δὲν ἔχει Θεόν. *

Ἡ «Φιλοσοφία τοῦ δημιουργουμένου Θεοῦ» ὑπῆρξεν ἡ τρίτη χωρολογικὴ λύσις τοῦ προβλήματος: Ὁ Θεός, εἴτε ὡς ἐγκόσμιος λόγος τοῦ κόσμου, εἴτε ὡς ἐγκόσμιον προϊόν, ἐγκλείεται εἰς τὸ αἰτιατὸν ἢ τὴν αἰτίαν του καὶ ἐπενεργεῖ, συμμετέχει ἢ μόνον ὑπόκειται εἰς τὴν ἐξέλιξίν των. Οὕτω, εἰς τὸν Πανθεϊσμόν καὶ τὸν Ἀθεϊσμόν προσετέθη καὶ ἡ θεογονικὴ Φιλοσοφία. Ὁ Kopernigk ὑπῆρξεν ἀφετηρία, ὡς δὲν θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ φαντασθῆ, τόσον τῶν πανθεϊστικῶν καὶ μηδενιστικῶν τάσεων, ὅσον καὶ τῶν θεογονικῶν θεωριῶν τῶν τελευταίων αἰώνων. Τοιοῦτοτρόπως θὰ παρουσια-

* Πρὸβλ. ἄνωτ. κεφ. «Ἡ Ἀπουσία», παράθεσιν 53.

σθη ή περίεργος αναστροφή: Τα προκοππερνικά συστήματα προϋπέθετον περασμένον κόσμον· ό άνθρωπος όμως έσφρατερίζετο την έννοιαν του άπειρου. Αί μετακοππερνικά κοσμολογίαί όμιλουν περι άπειρου Σύμπαντος· ό άνθρωπος, έν τούτοις, θεοποιεί τó πέρας. Τήν ιδέαν ένυπαρχούσης Θεότητος εις τόν άπειρον Κόσμον, τήν όποιαν πρώτος άνέπτυξεν ό <πολίτης και ύληρέτης του Κόσμου, τó τέκνον του 'Ηλίου και της μητρος Γ'ης>, ό Jordano Bruno, έφάνη, ότι επεκύρωσεν ή νεωτέρα Φυσική του Ούρανοϋ, δι'α της θεωρίας περι άπειρου ή επεκτεινομένου σύμπαντος και της παρατηρήσεως νέων άστέρων αΐτως, ώστε να θεωρηται εκδηλον, ότι «ή λειτουργία της γεννήσεως νέας ύλης» είναι «έν διαρκές, άκόμη και σήμερον δυνάμενον να παρατηρηθῆ, γεγονός»⁴⁰, εκ παραλλήλου προς την Βιολογίαν, ή περι αναπτύξεως και έπιγενέσεως των έμβίων θεωρία της έδεικνυε μίαν διαρκή προσπάθειαν της άπροσώπου Ζωής προς διατήρησιν και άνέλιξιν, «μίαν Δύναμιν, ή όποία προσπαθεί ν' άπελευθερωθῆ εκ των δεσμών της και συγχρόνως ν' αυθυπερβληθῆ, να δώση κατ' αρχάς ό,τι έχει και έν συνέχειά πλέον αυτου, τó όποιον έχει»⁴¹. Τήν δημιουργόν πρόοδον «έν ουρανώ και επί της γῆς», τήν «προοδευτικήν <πυγκοσμιοτήτα>» και τó επιστημονικόν «άξίωμα της εξέλιξεως»⁴² ήρομήνευσεν ή δυναμική Θεολογία ως άνάπτυξιν του Θεου. «'Εξέλιξις του Κόσμου=έξέλιξις της ζωής του Θεου»⁴³. Ούτω, ό όργανισμός του άπειρου σύμπαντος και ή άνέλιξις του όργανικου κόσμου εξέληφθησαν ως προσωπική αυτοδημιουργία του Θεου. 'Η θεοποίησης του Γίγνεσθαι «ύπῆρξεν εις μεταφυσικόν φάρος» εις τήν θεολογικήν ιστορίαν⁴⁴ των Νεωτέρων χρόνων.

'Η όλη κατεύθυνσις της δυναμικής αντίληψεως του Θεου δέν είναι άσχετος προς την γενικωτέραν εξέλιξιν της Στατικής εις Δυναμικήν έντός του πλαισίου των Φυσικων 'Επιστημών. Ούχι μόνον ή εξακολουθοϋσα <'Επανάστασις του Ούρανοϋ>, τó Γίγνεσθαι του μακροκόσμου, αλλά και ή αποκάλυψις του δυναμισμοϋ, τόν όποιον εγκλείει ό μικρόκοσμος και ή σημασία, τήν όποιαν προσλαμβάνουν αι έννοιαι <ύλη>, <δύναμις> και <ένέργεια>, συνετέλεσαν αφ' ενός εις τήν <φυσικοποίησιν> της Φύσεως, αναιρέσασαι τήν άκοσμίαν του Μεσαιώνος, δια της υπερεκτιμήσεώς των αφ' έτέρου, επέτειναν τήν τάσιν της <κοσμικοποιήσεως> του Θεου. Συγχρόνως, ή σπουδαιότης, τήν όποιαν αποκτά ή έννοια του Χρόνου εις τήν Φυσικήν, μετά τήν ανακοίνωσιν της θερμοδυναμικής θεωρίας της 'Εντροπῆς, τήν διατύπωσιν της θεωρίας της Σχετικότητος και της μηχανικής των Κυμάτων εις τρόπον, ώστε να θεωρηθῆ ό Χρόνος ως διάστασις της πραγματικότητος, ώδήγησε τήν σκέψιν εις ριζικωτέραν αντίληψιν του χρονικου χαρακτήρος των έννοιων της. Μετά τήν επισήμανσιν της διαστάσεως του Χρόνου υπό της <δευτέρας φιλοσοφίας>, αντιλαμβάνεται και ή <πρώτη φιλοσοφία> τόν χαρακτήρα της έσωτερικής χρονικότητος, θεωρεί τας αρχαίας

ἐννοίας—τὰ <Ἄτομα> τοῦ Δ η μ ο κ ρ ί τ ο υ, τὰς <Ἰδέας> τοῦ Π λ ά τ ω ν ο ς, τὴν <Οὐσίαν> τοῦ Ἄ ρ ι σ τ ο τ έ λ ο υ ς, τὴν <substantiam> τοῦ Σχολαστικισμοῦ - στατικῶς=χωρολογικῶς καὶ ἀνάγει τὸν παλαιὸν λόγον : «Δεῖ δὲ οὐκ ἔξωθεν τῆς ψυχῆς λαμβάνειν τὸν χρόνον..., ἀλλ' ἐνορώμενον καὶ ἐνόητα καὶ συνόητα» ⁴⁴⁵, ὡς θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς. Τόσον ἡ βιολογικὴ φιλοσοφία τοῦ Bergson καὶ ἡ ἱστορικὴ σχολὴ τοῦ W. Dilthey, ὅσον ἰδίως ἡ φαινομενολογία τοῦ Ed. Husserl, ἡ ὁποία προϋπέθετεν τὸ Ἔγώ «χρονικῶς τεταγμένον» καὶ ὑπὸκεινται περὶ «ἐνδομύχου χρόνου» ⁴⁴⁶, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τὸ ὄντολογικὸν σύστημα τοῦ Martin Heidegger, εἰς τὸ κύριον ἔργον του «Εἶναι καὶ Χρόνος», καταλήγουν εἰς τὸ κοινὸν συμπέρασμα, ὅτι ὁ «χρόνος ἐνοικεῖ τὸ εἰς ὑποκείμενον πρωταρχικώτερον τοῦ τόπου» ⁴⁴⁷. Οὕτω, θεωρηθείσης τῆς χρονικότητος «πολὺ γενικωτέρας τῆς χωρικότητος» καὶ τῆς ἀρχῆς : «ἡ προτεραιότης ἀνήκει εἰς τὸν χρόνον» ⁴⁴⁸ θεμελιώδους διὰ τὴν αὐτοσυνείδησιν, ὁ χρόνος προβάλλεται ὡς προϋπόθεσις πάσης δυνατῆς ἐννοίας καὶ πραγματικότητος. Εἰς τὴν φιλοσοφικὴν αὐτὴν ἀρχὴν ὑπέκρουσα ἡ δυναμικὴ Θεολογία, θὰ διατυπώσῃ ὡς ἐξῆς τὴν ἀφετηρίαν τῆς σκέψεώς της : «Ὁ χρόνος, συμφώνως πρὸς τὴν πραγματικότητα, προηγείται τῆς αἰωνιότητος—Οὐχὶ ὡς κοινῶς θεωρεῖται : Ὁ χρόνος ἐτέθη ὑπὸ τῆς αἰωνιότητος, ἀλλ' ἀντιθέτως : Ἡ αἰωνιότης εἶναι τὸ τέκνον τοῦ χρόνου» ⁴⁴⁹.

Ἡ νεωτέρα Φυσικὴ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν Στατικὴν καὶ τὴν ἀραβικὴν Ἀλχημείαν, εἶναι Δυναμικὴ. Ἡ Μορφή καὶ ἡ Μαγεία παραχωροῦν τὴν θέσιν των εἰς τὴν Δύναμιν. Τὸ «ἀπολλώνειον» κοσμοεἰδωλον μεταβάλλεται εἰς «φαιουστικόν» ⁴⁵⁰. Συγχρόνως, τὸν παρμενίδειον χωροστατικὸν προσανατολισμὸν ἀντικαθιστᾷ εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν ὁ ἡρακλείτειος Χ ρ ο ν ο δ υ ν α μ ι σ μ ό ς. Ἡ ἐξέλιξις ἐκφράζει τὸ <ἐν καὶ πᾶν>. Τὸ εἶναι ἀποτελεῖ στιγμὴν προόδου. Ὁ Θεός-μορφή, μεταβάλλεται εἰς Θεό-τάσιον. <Ἐν ἀρχῇ> ἦν τὸ γίγνεσθαι καὶ τὸ γίγνεσθαι <ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεός ἐστι> τὸ γίγνεσθαι.

Γ Ε Ν Ι Κ Η Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Η

Ἐκ παραλλήλου πρὸς Καταφατικὴν καὶ Ἀποφατικὴν Θεολογίαν, αἱ ὁποῖαι ἀπέδωσαν εἰς τὸν Θεὸν στατικῶς τὴν θετικὴν καὶ ἀρνητικὴν ὄψιν τῆς ἐμπειρίας, ἡ «Φιλοσοφία τοῦ δημιουργουμένου Θεοῦ» εἶδε τὸν Θεὸν ὑπὸ τὴν ἄποψιν τοῦ δυναμισμοῦ τοῦ ἐμπειρικοῦ κόσμου. Ἡ θεογονικὴ αὐτὴ Φιλοσοφία, ἀναχωρήσασα ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς Φυσικῆς Θεολογίας, ἠθέλησε νὰ γίνῃ τελικῶς θεολογικὴ Φυσικὴ. Ὡς <θεοφυσικὴ>, ἡ δυναμικὴ ἀντίληψις τοῦ Θεοῦ, ἀνάγουσα ἐν συνειδήσει «τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος» εἰς τὸν Θεόν ⁴⁵¹, ὑπῆρξεν ἡ πλέον προσηγορευμένη πρὸς τὴν ἐρμηνεύειαν τοῦ κόσμου Θεολογία.

*Η σκέψις ἔμεινε, παρὰ τὴν νέαν θεολογικὴν τῆς βεβαιότητα, μακρὰν τῆς Ὑπερβατικότητος. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐφραντάσθη αὐτὴν τὴν φορὰν τὸν Θεὸν ἀπλῶς ὁμοιον πρὸς τὸ πεπερασμένον, ἀλλ' ἐθεώρησε τὸν Θεὸν πεπερασμένον, ἐθεοποίησε τὴν κατὰ τὴν γνώμην του βασικὴν ἰδιότητα τοῦ κόσμου. Μία ἄποψις τοῦ ἐνθάδε, τὸ Γίγνεσθαι, ἐκλήθη μὲ τὴν σειρὰν του νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην του ὡς Θεός. Ὁ ἄνθρωπος δὲν <ποιεῖ> πλέον <εἶδωλον> τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' <εἶδωλοποιεῖ> τὸν Θεόν.

*Ἐξ ἄλλου, ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Θεοῦ ὡς προσώπου, τὸ ὅποιον ὀφείλει ν' ἀγωνίζεται κατὰ τῆς ἀντενεργούσης φύσεώς του καὶ τῶν ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἰσχύος του ὄρων τοῦ περιβάλλοντος, συντριβόμενος καὶ βοηθούμενος εἰς τὸν πρὸς λύτρωσιν ἀγῶνά του, ὑπῆρξεν ὁ ἀντικατοπτρισμὸς τῆς ἠθικῆς συγκρούσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ περὶ διχασμοῦ καὶ πάλης τοῦ Θεοῦ θεωρία κατέδειξε, διὰ τῆς προσπλαθείας τῆς νὰ καταστῇ ὁ Θεός «σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου» ¹⁵², τὴν ἀνθρωπολογία ὡς βάσιν τῆς θεολογίας. Ὁ ἐμπειρισμὸς ὑπῆρξεν ἡ προἰπόθεσις, ὁ χαρακτὴρ καὶ τὸ τέλος τῆς δυναμικῆς Θεολογίας.

Τὸ ὅλον πρόβλημα τοῦ πεπερασμένου Θεοῦ συνδέεται ἀμέσως πρὸς τὴν ἀνοιχτὴν πληγὴν πάσης θεολογίας, τὴν θεοδικίαν. Ἡ ὑπαρξις τοῦ Κακοῦ, ἡ συντριβὴ τῆς ἠθικῆς προσωπικότητος καὶ ἡ ἐπικράτησις τοῦ ἀνοσίου, ὁ ἀνερμήνευτος αὐτὸς πόνος τοῦ σωματικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, δὲν ἠδύναντο λογικώτερον νὰ ἐρμηνευθοῦν, εἰμὴ ὡς ἀντιανάκλασις μιᾶς Πάλης καὶ ἑνὸς Δράματος εἰς τὴν ρίζαν τοῦ κόσμου, ὡς ἡχὼ τῆς κραυγῆς ἑνὸς στρατευομένου Θεοῦ, πρὸς ὑπερνίκησιν τῆς ἐντὸς τῆς φύσεώς του ἐδρευούσης ἀντινομίας. Ἡ ἑτερόνομος διαρχία τῆς Περσικῆς θρησκείας τοῦ Ζαροτούστρα συνεχωνεύθη εἰς τὴν ἰδέαν ἑνὸς πρὸς ἑαυτὸν διίσταμένου Θεοῦ. Ahura Mazda καὶ Ahriman, Φῶς καὶ Σκότος, Ζωὴ καὶ Θάνατος, Εἶναι καὶ Μή-Εἶναι, μονομαχοῦν ἐντὸς τοῦ διεσπασμένου καὶ ἀγωνιζομένου πρὸς ἀνθυπέρβασιν Θεοῦ. «Ὁ Θεὸς-Δημιουργὸς ἔπραξε τὸ πᾶν..., ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ νικήσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Κακοῦ» ¹⁵³, διότι «τὸ κακὸν εἶναι ἐν συστατικὸν τῆς ἀτομικῆς του φύσεως» ¹⁵⁴, πρὸς καταπάλαισιν τοῦ ὁποίου τὸ ἀγαθὸν του στοιχείον ὀφείλει ν' ἀγωνισθῇ ἀγῶνα ὑπάρξεως. Εἰς τὴν <μονομαχίαν> αὐτὴν, ἐν τούτοις, ἔχει καθῆκον νὰ λάβῃ μέρος, ὡς «ἐθέλοντης» ¹⁵⁵ καὶ «σύμμαχος» ^{156α} τοῦ θετικοῦ Ἐγὼ τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος, «ἐν τιμῆμα Θεοῦ ὁ ἴδιος, μία σπίθα Φωτός, ἡ ὁποία πρέπει νὰ παλαίσῃ πρὸς διατήρησιν καὶ ἐπέκτασιν» ^{156β}, αἰσθανόμενος «ὑψίστην παρηγορίαν» ¹⁵⁷ διὰ τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὸν πόνον καὶ τὸν ἀγῶνα τοῦ Θεοῦ, βέβαιος ὢν ὅτι ἐξ αὐτοῦ «ἐξαρτᾶται ἀποφασιστικῶς, ἐὰν ὁ Θεὸς νικήσῃ ἢ ἡττηθῇ» ¹⁵⁸.

Τὸ πρόβλημα τῆς θεοδικίας εἶναι ἡ βαθυτέρα ρίζα τῆς θεωρίας τοῦ <δημιουργομένου Θεοῦ> καὶ συγχρόνως ἡ λογικώτερα τῆς θεμελίωσις. Ἡ

βάσις τῆς τραγικῆς αὐτῆς θεωρίας εἶναι ἡ αἰωνία ἐρώτησις τοῦ ἀνθρώπου : «Διατὶ αὐτὸ τὸ ἐν ὕψιστον ὄν παραμένει ἄνευ κόπου καὶ ἀγῶνος ἄνω, εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἱεραρχίας τοῦ εἶναι, ἐνῶ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ κοπιῶμεν εἰς ἐξαντλητικὸν ἀγῶνα ἄνευ τέλους καὶ εἰς τὴν πλήρη πόνου ἀνησυχίαν τῆς ὑπάρξεως;» ⁶⁹. Ἡ ὀδύνη τοῦ πνεύματος ὑπῆρξεν ἡ ἀφειρηρία καὶ ἡ δικαιολογία τῆς θεολογίας τῆς Ὀδύνης. Ἡ φιλοσοφία τοῦ συμβατικοῦ καὶ ἀγωνιζομένου Θεοῦ εἶναι, ἐν συνειδήσει ἡ ἀσυνειδήτως, ὁ οὐσιαστικώτερος συνήγορος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἐδώλιον τῆς ἠθικῆς δικαιοσύνης. Ἡ «Φιλοσοφία τοῦ δημιουργουμένου Θεοῦ» δὲν εἶναι ὁ μηνυτής, ἀλλ' ἡ ὑπεράσπισις τοῦ Θεοῦ πρὸ τοῦ κριτικοῦ πνεύματος. Ὑπῆρξε, χωρὶς ἴσως νὰ ἐπέδιώκε τοῦτο, μία ἔκκλησις συμπαραστάσεως εἰς τὸ Θεῖον ἔργον, ὡς ἔκφρασις τῆς ἀτομικῆς εὐθύνης, εἰς ἠθικὸς ἀνθρωπισμός, προϋπόθεσις καὶ ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποῦ ἦτο ὁ ἐξανθρωπισμός τοῦ Θεοῦ. Παραλλήλως ὁμως, παρὰ τὴν νέαν περιπέτειαν τοῦ πνεύματος, ἡ τραγικὴ ἐρώτησις τῆς Θεοδικίας ἔμεινεν ἀναπάντητος, διότι δὲν λύεται ἐν πρόβλημα διὰ τῆς καταστροφῆς ἐνὸς ἄλλου προβλήματος, ἀλλ' ἀκριβῶς τότε συγχέεται καὶ ἀπομακρύνεται τῆς λύσεως περισσότερο.

Ὁ Θεῖος Διχασμός, τὸ ἀνθρώπινον καθῆκον τῆς συμμαχίας καὶ συγχρόνως ὁ ὑπερτονισμός τῆς ἀνικανότητος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἔργον του, ἐξέφρασαν τὴν τραγικότητα, τὴν ἠθικὴν καὶ παραλλήλως τὴν ἔπαρσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διαπίστωσις, ὅτι «τὸ πεπερασμένον εἶναι καθ' αὐτὸ διεσπασμένον, διὰ π ε π ε ρ α σ μ έ ν ο ν πανταχοῦ ὑφ' ἐνὸς ἀρνητικοῦ ἀξιώματος» ^{69α} καὶ ὅτι «ἡ πλήρης ἀντινομίας σύνδεσις τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ ἀπείρου σχηματίζει τὸν τραγικο-μεταφυσικὸν πυρῆνα τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας» ^{69β}, ἀπετέλεσαν τὴν μεταφυσικὴν βάσιν τῆς θεολογίας τοῦ Πέρατος. Ὁ ἀνθρώπινος διχασμός ὑπηγόρευσε ἐξ ἀρχῆς τὴν θεωρίαν τοῦ διεσπασμένου Θεοῦ. Ἡ ἀντίφασις τοῦ πνεύματος ἀνεζήτησε κάθαρσιν εἰς τὴν ἰδέαν ἐνὸς ἀντιφατικοῦ Θεοῦ. Ἡ κοινότης ἀνθρώπινου καὶ Θεοῦ δράματος, ἡ ἀλληλεξάρτησις ἀνθρωποδικίας καὶ Θεοδικίας, ἡ περάτωσις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ θεοποίησις τοῦ πέρατος, ἀνήγαγον τὴν Τραγικότητα εἰς πρῶτιστον ἀξίωμα τοῦ ὑποκειμενικοῦ κόσμου. Θεὸς καὶ ἀνθρώπος εἶναι ὑπήκοοι μιᾶς πανδαμάτορος Εἰμαρμένης. Ἡ Εἰμαρμένη αὐτῆ, εἶναι ὁ <πρῶτος Θεὸς> καὶ ἡ περιγραφή της ἡ <πρῶτη θεολογία>. Λύτρωσις εἶναι ἡ ἀναίρεσις τοῦ ἀτομικοῦ πόνου εἰς τὴν ὀδύνην τοῦ Θεοῦ. Ἡ φύσις τοῦ πνεύματος εἶναι τὸ πάθος καὶ ἡ συμπάθεια... «Ἡ κοσμοθεωρία μας εἶναι τραγικὴ» ^{69γ}.

Ἡ «Φιλοσοφία τοῦ δημιουργουμένου Θεοῦ» ἀνέστησε τὸ διονυσιακὸν τραγικὸν πάθος. Περιγραφαὶ πληγῶν, βορβόρου καὶ ἐρωτισμοῦ ἀναδύουσιν ὁσμὴν αἵματος, κόπου καὶ συνουσίας εἰς μίαν ἀτιμόσφαιραν θανάτου : «Κύριε ! Κύριε ! Μουγκαλιέσαι σὰ ζῶο. Τὰ πόδια σου εἶναι γιομαῖτα αἶμα

καί λάσπη... Βαριά σὰ μυλόπετρες εἶναι τὰ σαγόνια σου καὶ ἀλέθουν. Πιάνεσαι ἀπὸ τὰ δέντρα, ἀπὸ τὰ ζᾶ, πατᾶς τὸν ἄνθρωπο φωνάζεις. Ἄνηφορίζεις τὸν ἀτέλειωτο μαῦρο γκρεμὸ τοῦ θανάτου καὶ τρέμεις ^{462α}. Ὁ Θεὸς εἶναι ἄντρας καὶ γυναῖκα, θνητὸς καὶ ἀθάνατος, κοπιὰ καὶ πνέμα. Γεννάει, γονιμοποιεῖ καὶ σκοτόνει, ἔρωτας μαζὶ καὶ θάνατος ^{462β}. (Ὁ κόσμος εἶναι) ἐρωτικὴ παλαιστρα... Ἐκ τὸ πιὸ βαρὺ, σκοτεινὸ μὀριο τῆς ὕλης, ὡς τὸν πιὸ μεγάλο στοχασμὸ, μεταδίνεται ὁ χορὸς τῆς γιγάντιας ἐρωτικῆς σύγκρουσης. Ἡ ὕλη εἶναι ἡ γυναῖκα τοῦ Θεοῦ μου. Οἱ δυὸ μαζὶ παλαίβουνε, γελοῦνε καὶ κλαῖνε, φωνάζουν μέσα στὸ θάλαμο τῆς σάρκα» ^{462γ}. Προσωπικὰ συμπλέγματα καὶ πόθος ὑπερπηδήσεως τοῦ ἀτομικοῦ δράματος ζητοῦν τὴν λύτρωσιν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Θεοῦ πάθους. «Θεῖον καὶ ζωῶδες συγκρούονται» οὐχὶ μόνον «εἰς τὸν διονυσιακὸν πανθεισμὸν τῆς 19.», ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν βακχικὸν πανθεισμὸν τῆς 20. «ἑκατονταετηρίδος» ⁴⁶³.

Ἡ <διονυσιακὴ> αὐτὴ τραγωδία ἐπήγασε κυρίως ἐκ τῆς ἐνοράσεως, ἐκ τῶν ἀλόγων στοιχείων τῆς φαντασίας, ἐνθα ἡ κριτικὴ δύναμις δὲν ἔχει ἀκόμη κατ' οὐσίαν γεννηθῆ καὶ τὴν βάσανον τῶν λογικῶν πορισμάτων ὑποκαθίστα ἡ ἀκατέργαστος ὕλη τοῦ προλογικοῦ μύθου. Ἡ τραγικότης καὶ ἡ ἀντίφασις ὑπῆρξαν στοιχεῖα τόσον αὐτοῦ τοῦ <δημιουργομένου Θεοῦ>, ὅσον καὶ τῆς φιλοσοφίας του. Δισυπόστατοι οἱ πλεῖστοι τῶν <δοξογράφων> τοῦ γινομένου Θεοῦ, λατρεύοντες τὸν <ἄγνωστον Θεὸν> καὶ ἐπιχειροῦντες ἐκ παραλλήλου συγγραφὴν τῆς βιογραφίας ἐνὸς ἐγκοσμίου Θεοῦ, ἤτο φυσικὸν νὰ συγγέουν τοὺς δύο Θεούς, ν' ἀντιμεταθέτουν τὰς ιδιότητάς των καὶ νὰ παρουσιάσουν τελικῶς τὴν εἰκόνα ἐνὸς Θεοῦ ἀντιφατικοῦ, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖται, ἐκτείνεται, συστέλλεται, πάσχει καὶ ἔχει σωματικὰς ιδιότητες, ὑποκείμενος εἰς τὸν χρόνον καὶ παραλλήλως εἶναι ὑπερούσιος, ἀνεκφραστος, κατ' οὐδὲν ἀνάλογος τῶν πραγμάτων καὶ ὑπερχρονικός. Οὕτω, εἰς τὸν αὐτὸν φιλόσοφον ἐμφανίζονται ζεύγη σκέψεων ὡς τὰ ἀκόλαθα : «Ὁ Θεός... καταφθάνει ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ ταχὺς διατρέχει τὰ πάντα, ἤτοι χωρὶς ἀνάπαυλαν δημιουργεῖ τὰ πάντα καὶ δημιουργεῖται ἐντὸς πάντων τὰ πάντα καί... ἐκτείνεται εἰς τὰ πάντα καὶ ἡ ἰδία ἡ ἔκτασις εἶναι τὰ πάντα ^{464α}. Περὶ τῆς ἀνεκφράστου καὶ ὑπερουσίας Φύσεως οὐχὶ μόνον νὰ λέγωμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ σκεπτόμεθα καὶ νὰ φαντασιοκοπῶμεν μὲ ψευδεῖς παραστάσεις εἶναι εἰς ὕψιστον βαθμὸν γελοῖον καὶ ὀλέθριον» ^{464β} : Io. Sc. Eriugena. «Ὁ Θεὸς ἔχει εἰς ὕψιστον βαθμὸν ὅ,τι εὐρίσκεται εἰς τὰ δημιουργήματα, ἔχει ἐνεργητικότητα καὶ παθητικότητα... ἔχει αἰωνίαν συστολήν καὶ διαστολήν... ἔχει ιδιότητάς σωματικὰς καὶ μὴ σωματικὰς ^{465α}. Ἐντεῦθεν καθίσταται δῆλον, ὅτι εἰς τὸν Θεόν, ὡς Θεόν., οὐδὲν δυναμικὸν σκότος, οὐδεὶς χῶρος ἢ χρόνος, οὐδὲν ἀνάλογον τῶν πλασμάτων ἐνυπάρχει» ^{465β} : Fr. Chr. Octinger. «Ὁ Χρόνος, συμφώνως πρὸς τὴν πραγματικὴν

τητα, προηγείται τῆς Αἰωνιότητος. Ἡ Αἰωνιότης εἶναι τὸ τέκνον τοῦ Χρόνου ⁴⁶⁶. Ἡ ἀληθὴς <Ἀπειρότης> εἶναι... πλήρως ἀνεξάρτητος τοῦ...Χρόνου» ⁴⁶⁷ : Fr. W. J. von Schelling*.

Συγχρόνως, ἡ θεογονικὴ λογοτεχνία διανθίζεται δι' ἀποδείξεων περιέργων καὶ ἐνίοτε προκριτικῶν. Οὕτω, ἄλλοτε ἀποδίδονται εἰς τὸν Θεὸν ἀνθρώπιναι ιδιότητες καὶ συναγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ἐκτὸς τοῦ κατ' ἐξοχὴν φορέως τῶν ιδιοτήτων αὐτῶν : «Εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀνήκει θέλησις, νόησις καὶ προσωπικότης. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι τὸ ἰδιάζον εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ τόπος τοῦ Θεοῦ» ⁴⁷¹, ἄλλοτε ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ «τέλειον ἐν προόδῳ», θεωρεῖται «συμφωνοτέρα πρὸς τὴν ἐμπειρίαν μας εἰς τὸν παρόντα κόσμον» ⁴⁷², ὡς ἐὰν ὑπῆρχε <τελειότερον> τοῦ τελείου, ἄλλοτε ὁ Θεὸς εἶναι «ἐν δημιουργούμενον Ἄπειρον» ⁴⁷³, ὡς ἐὰν τὸ Ἄπειρον ὤρπειλε τὰ γίνη <ἀπειρότερον> καὶ ἄλλοτε ὁ Θεὸς πλάττει τὸ πλάσμα, διὰ νὰ πλασθῇ ὑπὸ τοῦ πλάσματος : «Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησεν ἐν ὄν, διὰ νὰ δημιουργηθῇ ὑπ' αὐτοῦ ὁ ἴδιος» ⁴⁷⁴.

Ἡ ἀνωτέρω ἐπιχειρηματολογία εἶναι χαρακτηριστικὴ ἐνὸς τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ κριτικὴ καλεῖται ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ ἐπικυρώσῃ ἕτοιμα πορίσματα. Ἡ θεωρία τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου γεννωμένου Θεοῦ, ἀναχωρήσασα ἐκ τῶν ἀλόγων βιωμάτων τοῦ μυστικισμοῦ καὶ καταλήξασα εἰς τὴν ἐξέλιξίν της, διὰ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀλχημικῆς του κατασκευῆς, εἰς τὴν μαγείαν, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὰς περὶ Θεοῦ διηγήσεις της, εἶναι μῦθος. Ὁ Θεὸς της εἶναι *deus fabulosus*. Αἱ περιπέτειαι, αἱ ὁποῖαι ἐκτυλίσσονται εἰς τὴν βιογραφίαν του, ἀποδεικνύουν τὴν ὑποκατάστασιν τοῦ λόγου διὰ τῆς μυθολογίας. Οἱ θεουργοὶ τῆς <Φιλοσοφίας τοῦ Ἀνυπάρκτου>, «διὰ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν μῦθον» προσπαθήσαντες νὰ συσφίγξουν τὴν «ἐσωτερικὴν σύνδεσιν πρὸς τὴν μητέρα

* Ἡ ἀντινομία, ἄνευ τῆς ὁποίας «δὲν θὰ ὑπῆρχεν οὔτε ζωὴ, οὔτε κίνησις, οὔτε πρόοδος» ^{468α}, ἠθέλησε νὰ μὴ θεωρῆται μόνον «πηγὴ τῆς αἰωνίας ζωῆς» ^{468β}, ἀλλὰ νὰ ἐπιδείξῃ πραγματικώτερον τὴν παρουσίαν της καὶ εἰς αὐτὴν τὴν θεολογίαν τοῦ Schelling. Οὕτω, ἐνῶ «εἰς τοὺς «Weltalter» (δύο σχεδιάσματα : 1811 καὶ 1813) ὑποστηρίζει, ὅτι «ἡ αἰωνία φύσις εἶναι τὸ αὐτὸ εἰς τὸν Θεόν, ὅ,τι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ φύσις του» ^{468γ} καὶ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι «τυφλὴ ζήτησις καὶ ἐπιθυμία... ἀκαταγώνιστος ὁρμὴ, ἀναίσθητος κίνησις ^{468δ}—μία ζωὴ ἀηδίας καὶ ἀγωνίας» ^{468ε}, εἰς τὴν ἀπάντησίν του πρὸς τὴν κριτικὴν τοῦ Eschenmayer διὰ τὸ ἔργον του «*Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit*», τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1812, ὁ Schelling γράφει : «Ὁ Θεὸς ὑπέρκειται παντός ἀνθρωπίνου. Πᾶσα ἀναφορὰ ἀνθρωπίνων διανοητικῶν ὄρων εἰς τὸν Θεόν εἶναι ἀπαράδεκτος καὶ μωρὰ» ⁴⁶⁹, ἐνῶ τῷ 1836 («*Darstellung des philosophischen Empirismus*») διαβεβαίωσι, ὅτι «ὁ Θεός», συμφιλιούμενος πρὸς τὴν φύσιν του, «δὲν ἔχει νὰ κάμῃ τίποτε δι' ἑαυτόν, διότι εἶναι «*sui securus*» ⁴⁷⁰.

γῆν»⁴⁷⁶, ἀντικατέστησαν τὸ <θαιμιάζειν> διὰ τοῦ θαύματος, τὴν σκέψιν διὰ τῆς τέχνης. Μόνον ἐκ τῆς «μυθοποιήσεως τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου»⁴⁷⁶, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησεν ὁ θεογονικὸς μῦθος, προσπαθίσας ν° ἀπαγάγη τὴν λογικὴν εἰς τοὺς κρυψῶνας του, ἐρμηνεύονται τὰ ἀνωτέρω ἴχνη τῆς ἀντιστάσεως, τὴν ὁποίαν προέβαλεν αὕτη κατὰ τὴν ἀπαγωγὴν της. Ἡ «μυθολογία»⁴⁷⁷ τοῦ «κατὰ τὸ ἥμισυ χωλοῦ, βωβοῦ, κωφοῦ καὶ τυφλοῦ» Θεοῦ, ὁ ὁποῖος «ἔρπει καὶ σύρεται, ψελλίζει καὶ τραυλίζει»⁴⁷⁸, ἀλχημεία ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς θεραπείας τῆς ἀναπηρίας του καὶ μαγεία ὡς πρὸς τὴν μέθοδον τῆς ἐρμαιοροδίτου γεννήσεώς του εἰς τὴν ψυχὴν, εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς πλέον ὀδυνηρᾶς περιπτώσεως ἀνθυποβολῆς τῆς ἱστορικῆς Θεολογίας.

Ὁ ἄνθρωπος ἐσφετερίσθη καὶ πάλιν τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ, αὐτὴν τὴν φορὰν ὅμως δὲν τὴν ἐπροίκισε μὲ ὅ,τι ὁ ἴδιος θὰ ἐπειθύμει νὰ ἔχη, ὡς πράττει διὰ τῶν θεϊστικῶν συστημάτων του, ἀλλὰ μὲ τὰς ιδιότητες καὶ τὰς καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι τὸν δυσαρεστοῦν καὶ ἐκφράζουν τὴν παροδικότητά του. Ἡ ἐρώτησις περὶ Θεοῦ δὲν ἐτέθη καὶ δὲν εὔρεν ἀπάντησιν εἰς τὰς Φιλοσοφίας τοῦ <δημιουργομένου> καὶ τοῦ <ἀνυπάρχτου> Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἐξηκολούθησε διὰ τῆς <δυναμικῆς> θεολογίας του ν° ἀπαντᾶ, νὰ περιγράψῃ καὶ νὰ εἰδωλοποιῇ, πρὶν ἐρωτήσῃ, ἐὰν ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ δίδῃ ἀνθρώπινον περιεχόμενον εἰς τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν ὑποτίθεται, ὅτι δηλοῖ ὁ ὄρος <Θεός>. Ἡ φιλοσοφικὴ <θεογονία> ἐπεβεβαίωσεν, ὅτι ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν Θεολογίαν δὲν προϋποθέτει τὴν ἐρώτησιν: Ἡ θεωρία τοῦ τραγικοῦ Θεοῦ ὑπῆρξεν ἡ τραγικωτέρα προερωτηματικὴ ἀπάντησις τῆς θεολογικῆς σκέψεως.

Κυρίως ὅμως ἡ θεογονικὴ Φιλοσοφία, παρὰ τὴν λογικότητα τῆς ἀρχῆς της ὡς <Φιλοσοφία τοῦ δημιουργομένου Θεοῦ> καὶ τὴν ἀξιολογικὴν της πρόθεσιν ὡς <Φιλοσοφία τοῦ Ἀνυπάρχτου>, ὑπῆρξεν ἡ ριζικωτέρα προσπάθεια αὐτονομίας καὶ ἀπολυτοποιήσεως τοῦ πνεύματος. Ἡ Φιλοσοφία αὕτη δὲν ἐνεφανίσθη μόνον ὡς *ars magna* τῆς μαγικῆς διαθέσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' εἶναι ἡ βιαιότερα ἔκφρασις αὐτοθεώσεως, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησεν εἰς τὴν ἱστορίαν του ὁ ἄνθρωπος. Διὰ τῆς προσπαθείας του νὰ διχάσῃ καὶ ἐγκλείσῃ ἐντὸς ὁρίων τὸν Θεόν, ἀνικανοποίητος μὲ τὴν ἄγονον ἐπιδιώξιν ἐκμηδενίσεως τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀθεϊσμοῦ καὶ ἐπιδιώκων ἢ νὰ δημιουργήσῃ τὸν Θεόν <ἐκ τοῦ μὴ ὄντος> ἢ, δημιουργηθέντα ὑπὸ μιᾶς ἀδυσωπῆτου μοίρας μειονεκτικόν, νὰ τὸν βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς σισυφείου πορείας του, ὁ ἄνθρωπος ἔπεισε ἑαυτόν, ὅτι ὁ «<μοντέρνος> Θεὸς χρειάζεται Θεόν»⁴⁷⁹ καὶ ὅτι αὐτὸς ἐκλήθη «ν° ἀντιπροσωπεύσῃ τὸ Θεῖον εἰς τὸ Σύμπαν»⁴⁸⁰. Ὁ ἄνθρωπος ἐπιδιώκει, αὐτὴν τὴν φορὰν ἀπροκαλύπτως καὶ ἐνσυνειδήτως, τὴν εἰς ἄλλας ἱστορικὰς ἐποχὰς καὶ θεολογικὰς ἔκφρασις ἀνομολόγητον ἢ ἀσυνειδήτητον «αὐτοειδωλοποίησιν»⁴⁸¹:

«Φώναξε τὸν ἑαυτὸν σου», ὅταν κινδυνεύης! Οὕτω θὰ σώσης τὸν «ἑαυτὸν» σου καὶ ὀφείλεις νὰ ὑμνῆς τὸν «ἑαυτὸν» σου»⁴⁸². Ὁ τιτάνιος ἄνθρωπος δὲν ἐπιζητεῖ πλέον νὰ κρημνίσῃ τὸν Οὐρανόν, θέλει ν° ἀναρριχηθῆ εἰς τὸν Οὐρανόν; νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν Θεὸν καὶ νὰ χρισθῆ μονοκράτωρ ὁ ἴδιος, διὰ νὰ δύναται οὐχὶ ν° ἀνυψώσῃ τὸ βλέμμα πρὸς δέξιν, ἀλλὰ νὰ χαμηλώσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς εὐλογίαν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006